

Ongeneeslijk gelovig

Een reformatische opvoeding kruipt onder je huid. Dat is niet per se erg, schrijft journalist Marieke van Willigen, opgegroeid met de 'hel en verdoemenis' van de Gereformeerde Gemeenten.

tekst **Marieke van Willigen**

Ik ben kerkganger, ondanks de donderpreken van vroeger

Ik heb een nieuwe bijbel aangeschaft. De Statenvertaling-zakbijbel die ik als kind van mijn ouders kreeg, ligt achter in een kast. Tegenwoordig ga ik naar de Nicolaikerk in Utrecht, een conventionele PKN-kerk. Ik behoor tot de grote groep kerkverlaters uit de bevindelijke hoek van de protestantse kerk, de Gereformeerde Gemeenten. Dat ik nog kerkganger ben, komt vooral door mijn inmiddels studerende tweeling (22), die ik als alleenstaande ouder iets van het mysterie van God probeerde bij te brengen. Ik wilde ze daarnaast opvoeden in een gemeenschap. En een gemeenschap heb je in de kerk. Daar komt oud, jong, rijk en arm, en ze willen zich inzetten voor de stad. Donderpreken van vroeger hebben mijn huidige kerkgang niet kunnen verhinderen.

Ik ben zes jaar. Mijn vader heeft eerst met potlood en daarna met pen een tekst in mijn cadeau geschreven. Het cadeau is een zakbijbel, omdat ik nu in de eerste klas zit en heb leren lezen. “Zo kun je hem altijd bij je houden en overal lezen”, zeggen mijn ouders. Ze hebben samen de bijbeltekst uitgekozen. ‘Neemt mijn juk op u en leert van mij, dat ik zachtmoedig ben en nederig van hart, en gij zult rust vinden voor uwe zielen.’ Ik snap er niets van, het is een soort toverformule. “Later zul je het begrijpen”, zegt mijn moeder.

Er is meer. Met mijn moeder mag ik in de hoedenwinkel een vilten hoed uitkiezen. Ik kies een rode hoed, hij

kost 60 gulden. Vanaf nu ga ik twee keer per zondag met mijn ouders en vijf broers mee naar de kerk. Ik ben zes en ik ben ingewijd.

De kerk uit mijn jeugd staat in Groningen, een kleine ultraorthodoxe enclave ver buiten de Biblebelt. De kerkdiensten waar ik van mijn zesde tot mijn zeventiende heen ga, zijn saai. Elke zondag wordt er een Jeroen Bosch-scenario geschetst. Als je niet door God uitverkoren bent, staat de ‘eeuwige rampzaligheid’ je te wachten ‘in de buitenste duisternis, waar de worm niet sterft en het vuur niet dooft’. We zijn zondaars, ‘aan allerhande verdoemenis onderhevig’, hoor ik wekelijks.

Mijn opgewekte moeder compenseert de zondagse horrorscenario’s. Ze ervaart God als een ‘genadige en barmhartige God’. Als ik bang ben voor onweer omdat het gedonder misschien het laatste oordeel inluidt, pakt ze mijn hand en zegt: “Niet bang zijn, leg je hand in die van Jezus, dan kan je niets gebeuren”. Ze maakt me rustig. Misschien is zij een reden dat ik nog steeds naar de kerk ga.

DEZELFDE RIEDEL

Ik ben als kind niet zo bang voor mijn eigen zielenheil, dat van mijn vader baart me meer zorgen. Omdat hij in die tijd niet aan het avondmaal gaat, concludeer ik dat hij niet uitverkoren is. Als mijn vader verongelukt (daarvoor waarschuwt de dominee vaak, kan altijd gebeuren), gaat hij misschien wel naar de hel. Het is een akelig idee.

Als mijn vader verongelukt, gaat hij misschien wel naar de hel

Trouwens, het zijn telkens vooral vrouwen die ‘aangaan’ aan het avondmaal zie ik. Zou God meer op hebben met vrouwen? “Haha, leuke vraag!”, roept mijn broer als ik hem aan tafel stel. Mijn moeder schept ondertussen de aardappels op.

Mijn oudste drie broers zijn tien, negen en acht jaar ouder, en zitten dus het grootste deel van mijn jeugd in de puberteit. Ze gaan over veel zaken in discussie. “Laat hem zijn preken voorbereiden, hij zei hetzelfde als vorige week”, zegt een broer bijvoorbeeld na afloop van een kerkdienst, bij de koffie. Mijn broer heeft gelijk, constateer ik de week erop in de kerk. Het is dezelfde riedel, maar met een andere tekst.

De zondagen zijn anders dan de andere dagen. Je mag niet werken, winkelen of dobbelspellen doen (ganzenbord is een twijfelgeval), maar er komt wel vaak bezoek of ik ga zelf tussen de kerkdiensten door met iemand mee. De zondagen uit mijn jeugd zijn speciale dagen met vervelende en plezierige kanten. De kerkdiensten, daar moest je doorheen, maar voor de rest was het veelal gezellig. Ik heb dan ook geen blijvende schade overgehouden aan de snoeiharde preken die we in de kerk hoorden.

Dat kan anders. Een blik op de site religieus-traumasyndroom.com geeft een beeld van hoe fataal een ‘post-refosyndroom’ kan uitpakken. De site spreekt van slachtoffers die een intens gevoel van verwerping en schuldgevoel kunnen hebben. De ‘religieuze manipulatie’ is daarom erger dan een PTSS-syndroom. Ik herken het niet, maar ik kan het me wel voorstellen. Zeker als opvoeders in het dagelijks leven de zondagse troeven van hel en verdoemenis inzetten.

Een bittere maar mooie bijvangst van post-refotrauma is het literaire erfgoed. Zonder de ultra-gereformeerde voedingsbodems geen Jan Wolkers, Franca Treur of Marieke Lucas Rijneveld. Er werd thuis voor gewaarschuwd, voor dit soort schrijvers. Maarten ‘t Hart was een ‘arme, goddeloze man’. Zijn columnbundel *Wie God verlaat heeft niets te vrezen* is een rechtstreekse persiflage op een veelgebezigd dreigement uit de berijmde psalmen: ‘Wie God verlaat heeft smart op smart te vrezen’. Ik vind het nog steeds een fascinerende titel. Maar de columns zijn hilarisch.

Een groot voordeel van mijn refo-opvoeding is de rol van de Bijbel. Drie keer per dag krijg ik bijbelverhalen te horen. De verhalen zijn divers. Succesverhalen, zielige verhalen, poëtische verhalen, liefdesverhalen, crimeverhalen, vol lessen en archetypes. Profeten zijn Gandalfachtige figuren, met een mantel en een staf.

Het fascinerendst vind ik het wordingsverhaal van Jozef, die door zijn broers werd verpatst als slaaf, dromen uit kon leggen, en na veel omzwervingen en >>

OVER DE AUTEUR

Marieke van Willigen (1973) is journaliste en schrijver. Ook is zij docent en onderzoeker aan Fontys School voor Journalistiek in Tilburg. Onlangs verscheen haar novelle *September aan het meer*, een verhaal over Jezus als vrouw in het nu. Zie ook jurkenvanmaria.nl

Stiekem ga ik naar de disco, het is heerlijk en eng tegelijk

>> avonturen uiteindelijk onderkoning van Egypte werd, waar hij zijn broers moest redden van de hongerdood. “Jij bent de Jozef van de familie”, zei één van mijn broers ooit tegen me om onduidelijke redenen. Ik weet nog steeds niet of hij bedoelde dat hij me in de put wilde gooien of dat ik mijn familie zou ontsijgen.

SLAVENMORAAL

De Bijbel is één groot vervolgverhaal, van Gods geest die over de wateren zweeft in Genesis 1, tot Johannes die op het eiland Patmos visioenen krijgt van een nieuwe wereld. De verhalen vormen mij. Een verhaal staat nooit op zichzelf, het komt ergens vandaan en het heeft gevolgen. Ik ben ervan doordrongen dat alles wat je doet in een context staat. Het geeft verantwoordelijkheidsgevoel en een bewuste manier van leven. Sta voor wat je doet en erken ook je fouten. De verhalen laten je zien dat er een laag zit onder de loop der dingen. Ze illustreren je plek als mens in de tijd en in het geheel. Je bent verantwoordelijk, maar je bent ook relatief.

Met de jaren ben ik de verhalen meer gaan waarderen. Ook de terugkerende thema’s, zoals dat God niet opkomt voor de helden maar voor de losers. Niet de stoere Ezau, maar het kleinere tweelingbroertje Jacob. De stotterende Mozes moet het volk uit Egypte leiden, en Jezus had twee eenvoudige ouders uit het achterland Galilea. Een religie met een slavenmoraal, noemt Nietzsche het, ik noem het een verhaal waarin je naar elkaar om leert

zien, ongeacht je prestaties en je komaf.

Ik ben dertien als ik bijbaantjes ga zoeken om een spijkerbroek te kopen. Ik ben de rokken die ik aan moet zat, ik schaam me ervoor. Bovendien wil ik make-up kopen en een walkman, allemaal dingen die niet mogen van thuis. Geen popmuziek (duivels), geen make-up (“Je bent geen Izebel van Tyrus”) en geen broek (een mannenkleed, volgens Paulus).

Ik moet naar de reformatorische school Pieter Zandt. Op school begin ik vragen te stellen bij de bestaande dogma’s en die vragen vertakken zich als onkruid. Als God blijkbaar maar een beperkt aantal mensen toelaat in de hemel en de meeste mensen voorbestemd zijn voor de hel, wat is dan het verschil tussen God en de duivel? Of is God het misschien allebei tegelijk, goed en kwaad? Wil ik überhaupt nog wel geloven in zo’n God? Stel dat God helemaal niet bestaat, wat heeft het dan allemaal voor zin?

Ik probeer antwoorden te vinden in boeken die we moeten lezen voor de leeslijst op school. Vooral in de Franse literatuur vind ik inzichten, in Sartre, Camus en André Gide. Wel beangstigt het me dat de boodschap van die schrijvers somber is, terwijl ik een zonnig leven nastreef waar geloofstheorie en levenspraktijk in balans zijn. Ik kom er niet uit.

OP OORLOGSPAD

Op school ontpop ik me meer en meer tot een guerrillastrijder, vooral druk met het saboteren van de systemen. Ik wil vrijheid en echtheid en geen onuitlegbare regels. Ook uiterlijk ben ik op oorlogspad. Omdat ik op school een rok aan moet, zoek ik de allerkortste rok uit die ik kan vinden. Daaronder doe ik hoge knielaarzen aan, omdat het toch wel koud blijkt, zo’n ultrakorte rok. Om mijn ogen trek ik zwarte, dikke lijnen en ik laat de linker kant van mijn hoofd kort scheren. Ik moet bij de conrector komen om uitleg te geven over mijn nieuwe outfit en verklaar dat als ze een rok willen, ze een rok zullen krijgen.

Disco’s begin ik ook te ontdekken. Ik mag niet uit, maar klim ’s avonds uit het raam en sluip alsnog naar Groningen waar ik tot diep in de nacht op tafels dans in discotheek The Palace of nachtclub Gdansk. Het is heerlijk en eng tegelijk. Ik ben een beetje bang voor het hiernaams. Dans ik mijzelf een oordeel? Deze angst past in de statistieken. Uit een grootschalig onderzoek in 2021 uitgevoerd door de psycholoog en kerkverlatingsspecialist Inge Bosscha, blijkt dat een kwart van de ondervraagden angst heeft voor de wederkomst of het laatste oordeel. ‘Een angst die verder gaat dan ‘normale’ doodsangst’, volgens Bosscha. De angst ebt met de jaren weg.

Al die tijd heeft het mysterie God me niet losgelaten

Ik kan nu onbevreesd dansen, maar zo intens als in die tijd wordt het nooit meer, want ik dans niet meer op een vulkaan.

De refoschool Pieter Zandt heeft inmiddels ruim 2800 leerlingen, vooral afkomstig uit de Veluwe en uit Noord-Nederland. Laten de docenten hun leerlingen daar nog steeds in hun eentje ronddolen in het donkere existentiële crisisbos?

MEA CULPA

Ik maak een afspraak op mijn vroegere school met mijn oude leraar aardrijkskunde Johan van Putten, inmiddels opgeklommen tot voorzitter van het bestuur, en mijn godsdienstleraar Johan Schouls. Toen waren het jonkies, nu zijn ze bijna met pensioen. Schouls en Van Putten waren niet de ergsten vroeger, ze waren goed te prui men. Nu ik ze weer terugzie, na ruim dertig jaar, is dat nog steeds zo. Al voor de eerste slok koffie ontstaat er een discussie met Johan Schouls over de manier waarop je de Bijbel toepast in je leven. Strikt, als het aan Schouls ligt, met veel toepassings- en interpretatievrijheid, volgens mij.

Het voelt prettig vertrouwd om een ouderwetse discussie te voeren. Wel gek dat ik hier als ‘vrijzinnig’ gezien wordt, in de seculiere omgeving waar ik normaal opereer, ben ik juist de enige gelovige. Ondanks dat we het niet met elkaar eens zijn, verbindt de discussie in plaats van dat ze polariseert. Van Putten is genuanceerd: “God is groot, we moeten niet met regels het mysterie

van God proberen te verkleinen”. Het gesprek komt weer op de school. Ik doe een kleine mea culpa en zeg dat ik ook wel erg op ramkoers lag, vroeger. Van Putten: “Je was recalcitrant, een afwijker. Dat was in wezen positief. We hadden als school meer oog moeten hebben voor jouw proces. Jij bent niet schuldig, dat zijn wij.” Ik voel een brok in mijn keel die ik maar moeilijk weg kan krijgen. En dat na ruim dertig jaar. In de trein terug sluit ik definitief vrede met mijn oude school. ‘J’accuse’ is voorbij.

NU EVEN NIET

Doorspoelen naar de Nicolaïkerk in Utrecht. De gewelven boven me, om me heen mensen die ik ken. Ik hoor de *Fuga in G* van Bach. De kerkdienst moet nog beginnen en ik heb er zin in. Een kind steekt de kaars aan, op de preekstoel klimt geen galmende dominee maar een wel denkende man of vrouw, hetero of homo, die me door de preek laat kauwen op een vraag waar ik de week mee in kan. In de kerk gaat het ergens over en als dat een keer niet zo is, word ik rustig van het ritme van de liturgie. Juist onder de hoge bogen van de achthonderd jaar oude kerk voel ik dat ik in een geschiedenislijn sta van generaties voor mij en generaties die na mij zullen komen. Veel vragen uit mijn tienertijd zijn niet beantwoord. Maar al die tijd heeft het mysterie God me niet losgelaten. Ik ben ongeneeslijk gelovig.

En de kinderen? Die trekken niet meer ter kerke. Dat doet een beetje pijn. Ze willen het er best met me over hebben voor de krant, maar dan mogen hun namen er niet bij, ‘dat vinden we niet chill’. Zoon: “Ik heb goede herinneringen aan de kerk. Als ik er ben, voel ik me welkom. Ik kan me voorstellen dat ik later wel weer ga. Maar nu even niet.” Hij vond vooral de muziek en de cantorij mooi, “en er werd altijd iets op touw gezet. Cadeautjes inzamelen voor daklozen. Handtekeningen voor Amnesty. Dat was vet.” Dochter knikt. Ze vult aan: “Christenen zijn over het algemeen positief. Als je een bepaald geloof aanhangt, ben je minder vatbaar voor complottheorieën, want je kunt terugvallen op een basismodel. Ik denk niet dat het christendom de enige waarheid is. Maar het systeem werkt wel.”

Of ze nog naar de kerk zal gaan, later? “Ik zie wel.” Mijn kinderen hebben een nuchtere en positieve kijk op hun kerkelijke achtergrond, er zijn geen trauma’s. We ronden het gesprek af, ze moeten beiden nog door naar een feest. Vanavond zullen ze dansen tot de zon opkomt. Niet op een vulkaan, zoals ik vroeger, maar gewoon, met een groep, samen het leven voelen. Het leven als een Godsgeschenk, zo voel ik dat nog steeds. Ondanks én dankzij mijn opvoeding. <<

Wat hield u over aan de kerk van uw jeugd? Reacties (max. 150 woorden) zijn welkom via tijdgeestreacties@trouw.nl. Graag naam en woonplaats vermelden.